

FORUM

maandblad voor architectuur en gebonden kunsten

12
1952



vordemberge gildewart

English Summary

The „Stichting Kindergemeenschap Werkplaats" at Bilthoven

Page 354

The educational foundation concerned is meant for children of 4 to 18 years of age. The aim of the foundation is the development of each individual child in the largest sense and in accordance with its natural disposition and includes the development of the ,,social instinct''.

The children are gathered into groups to further co-operation and comradeship. When necessary these groups can easily be re-arranged.

At present, there are about 400 children which have been divided over the three existing buildings. Distribution of space is one of the main problems of school-building. Future developments in the field of education must be taken into account. The problems concerned must be thoroughly studied. The article contains a short description of the considerations related to the building of the school concerned.

It is the intention to accept larger numbers of physically disabled children — especially children with weak eyes. Much attention was therefore paid to problems related to colour and illumination. Experience has proved, that normal children also profit by the application of colour and right illumination. The cold air, entering from outside, is heated by central heating underneath the window-seats. The floor is heated in a similar way so that the children can sit down on the floor without catching a cold.

Shadow and mural reflection were also taken into account.

The main-building contains several rooms which can be used as work-shops. In a quiet corner of the ''terrain'' there is a sand-box, a small pond and a ''solarium''. There is also a play-ground with the necessary apparatus, surrounded by kennels for pet-animals.

The Museum-square at Amsterdam

Page 365

Forum no. 11 of 1951 (page 304) contained a report and some reproductions about the schemes of the future ''Museum-square'', the large open space behind the Rijksmuseum at Amsterdam. The author of the article was architect Arthur Staal. Staal expressed his view on the matter and also formulated some of his personal wishes.

Several members of the B.N.A. (Society of Dutch architects) decided to exchange views on the subject in co-operation with the editors of ''Forum''. Schemes designed by members of this society were thoroughly discussed and the Museum-square scheme of the municipality was approved of by all.

However, some of the schemes, which had not been accepted, are well worth publishing. The first scheme was designed by architect A. Komter. It differs in so far from the scheme which was proposed by the municipality, that it does not divide the space concerned, by a road.

The second scheme published in this issue was designed by architect C. W. Schaling. It proposes a similar traffic solution as the municipal scheme except for the fact, that one of the cross-roads has been omitted.

The third scheme was designed by Mrs. Staal—Kropholler. This scheme also proposes a road at the eastern side of the square, so that the square itself remains a whole. One of the principal elements of this scheme — (originally designed by architect J. F. Staal in 1927 and modernized by Mrs. Staal—Kropholler) — is the proposed large building (theater) opposite the concert-hall and situated in the axis of the ''Rijksmuseum''. A similar solution has been adopted by the designers of the municipal scheme.

Résumé français

La fondation pédagogique à Bilthoven

Page 354

Cette fondation éducatrice est pour enfants de 4 à 18 ans. Le but est le développement de chaque enfant dans le sens le plus large du mot et en accord avec sa disposition naturelle et le développement de son instinct social.

Les enfants sont groupés pour stimuler la co-opération et la camaraderie. Quand nécessaire, ces groupes peuvent aisément être formés différemment.

A présent il s'y trouvent à peu près 400 enfants, réparti sur les trois bâtiments. La distribution de l'espace est un des problèmes principaux de la projection d'écoles. On doit toujours tenir compte des développements futurs.

L'article contient une courte description des problèmes concernant spécialement l'école en question. On a l'intention d'accepter un grand nombre d'enfants physiquement débiles, specialement des enfants aux yeux mauvais. Beaucoup d'attention fut donnée aux problèmes concernant les couleurs et l'illumination. L'expérience a prouvé que les enfants normaux profitent aussi de l'application de ce système de couleurs et d'illumination.

L'air froid entrant par les fenêtres est chauffé par chauffage central placé en dessous les embrasures.

Le sol est chauffé de façon identique, à fin que les enfants puissent s'asseoir sans attraper un froid.

Les problèmes concernants l'ombre et la réflection des murs ont également été considérés. Le bâtiment principal contient plusieurs chambres, qui seront utilisées comme lieux de travail.

Dans un lieu calme du terrain se trouvent un sablier, un petit étang et un ''solarium''. Il y a aussi une place de jeux avec les appareils nécessaires, entouré d'abris pour animaux domestiques.

Le „Museumplein" à Amsterdam

Page 365

Forum no. 11 de 1951 (page 304) contient un rapport accompagné de quelques planches sur les plans concernant la grande place derrière le ''Rijksmuseum''. L'auteur de cet article était l'architecte Arthur Staal. Staal a aussi expliqué sont point de vue et formulé les désirs personels.

Plusieurs membres du B.N.A. (Société d'architectes néerlandais) ont cependant échangé leurs opinions sur ce sujet en co-opération avec les éditeurs de ''Forum''. Les projets désignés par les membres de cette société étaient profondément discutés et finalement le projet du ''Museum-plein'' approuvé par la municipalité, a été accepté par tous.

Pourtant, plusieurs des projets non-acceptés valent la peine d'être publiés.

Le premier plan était de la main de Komter. La différence avec le projet proposé par la municipalité est principalement qu'il rejette la route projetée au centre.

Le second projet est de la main de Schaling. La solution du problème du traffic est identique à celle du plan de la ville, mais il supprime une des routes transversales.

Le troisième projet, désigné par Mme Staal—Kropholler, comporte une route du côté-est du ''square'', laissant la place elle-même, intacte. Un des élements principaux du plan (originalement désigné par F. Staal en 1927 et modernisé par Mme Staal—Kropholler) est le grand bâtiment en face de la salle de concerts et situé dans l'axe du ''Rijksmuseum''. Cette même solution à été adopté par les architectes du projet municipal.

The „elementary" forces at the turn of the century

Page 372

by F. Vordemberge Gildewart

During the summer of 1952 the first, large exhibition of "Art Nouveau" or "Jugendstil" called "Um 1900" was held at the "Kunstgewerbemuseum" at Zürich. The exhibition has been a great success.

The author of this article, the well-known Dutch artist Mr F. Vordemberge Gildewart, discusses the problems related to the revolutionnary forces, which have led to the renovation of European art at the turn of the century. The movement concerned is known in the U.S.A., Great-Britain and France as "Art Nouveau". In central European countries the name "Jugendstil" was adhered to.

"Jugendstil" is not limited to famous individuals such as Beardsly, Debussy or Maeterlinck. Jugendstil was a reaction against bad taste and decadence, a "Kampf gegen die verpestete Atmosphäre und die moralische Revolte gegen die Verfälschung der Formen" led by Henry van de Velde and his profet Julius Meier-Graefe, represented by Victor Horta, Loïe Fuller, Obrist, Emile Gallé, Olbrich, Riemerschmid, Klimt, Paul Scheerbart, Frank Lloyd Wright and many others. It was a great struggle to free art from false and conventional conceptions. Van de Velde's principle: "A line is a force which derives its energy from the person who draws it" became the basic principle of all the arts and crafts and also efficiency and the logical use of material! The "Jugendstil" has not only produced "floral" designs. The reproductions show various applications of the geometrical design. The reproductions also prove that the "avant-garde" of 1900 was already concerned with problems related to "streamline" and "non-figurative" sculpture.

Many fine specimen of "Jugendstil" art have since 1900 disappeared or have been stowed away in cellars and attics. Fortunately there are still some museums and private collections. Many fine examples of "Art Nouveau" are thus saved from oblivion and destruction.

Les forces élémentaires au commencement de ce siècle

Page 372

par F. Vordemberge Gildewart

Une exposition de "l'Art Nouveau" appelée "Um 1900" eut place à la "Kunstgewerbemuseum" (Musée d'art décoratif) à Zürich pendant l'été de 1952. Elle ait un grand success.

L'auteur de cet article, le peintre Vordemberge Gildewart, discute les problèmes en relation aux forces révolutionnares, qui ont conduit au renouvellement de l'art européen au commencement de ce siècle. Le mouvement est connu sous le nom de "Art nouveau" aux U.S.A., la Grande Bretagne et en France. Dans l'europe centrale il s'appelait "Jugendstil".

Le "Jugendstil" ne se limite pas à des noms fameux comme Beardsly, Debussy ou Maeterlinck. "l'Art nouveau" était une réaction contre le mauvais goût et la décadence, une "bataille contre l'atmosphère empestée et la révolte morale contre la décadence des formes", dirigée par Henry van de Velde et son profète Julius Meier-Graefe, représentée par Victor Horta, Loïe Fuller, Obrist, Emile Gallé, Olbrich, Riemerschmid, Klimt, Paul Scheerbart, Frank Lloyd Wright et beaucoup d'autres. C'éait une grande bataille pour libérer l'art des conceptions conventionnelles.

Le principe de Van de Velde "Une ligne est une force qui obtient son énergie de celui qui la dessine", fut le principe fondamental de tous les arts et métiers et aussi l'efficacité et l'usage logique de material!

"L'art nouveau" a non seulement produit des formes "florales". Les planches reproduites nous montrent les applications variées du "projet géométrique". Elles prouvent également que les esprits "avant-garde" de 1900 s'occupaient déjà des problèmes du "streamline", et de la sculpture "non-figurative".

Maints magnifiques examples d'art nouveau ont disparu ou ont été mis à part dans les caves ou aux greniers. Heureusement quelques musées et collections privées contiennent de magnifiques examples de "l'art nouveau" qui sont ainsi sauvés de l'oubli et de la destruction.

Maandblad gewijd aan Architectuur en Gebonden Kunsten.
Opgericht door het Genootschap ,,Architectura et Amicitia''
in samenwerking met de Maatschappij tot Bevordering der
Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten, B. N. A.
Orgaan van het Genootschap A. et A.

Zevende Jaargang No. 12
Dec. 1952

FORUM

Redactie Secretariaat: Mej. I. D. Foest, Keizersgracht 476,
Amsterdam-C., tel. 35375, aan wie alle voor de redactie
bestemde stukken moeten worden gezonden

INHOUD VAN DIT NUMMER:

Op de omslag:
Henry van de Velde
,,De Werkplaats''

Het volgende nummer zal gewijd zijn aan:
Noord-Afrika

,,FORUM'' verschijnt met 12 nummers per jaar

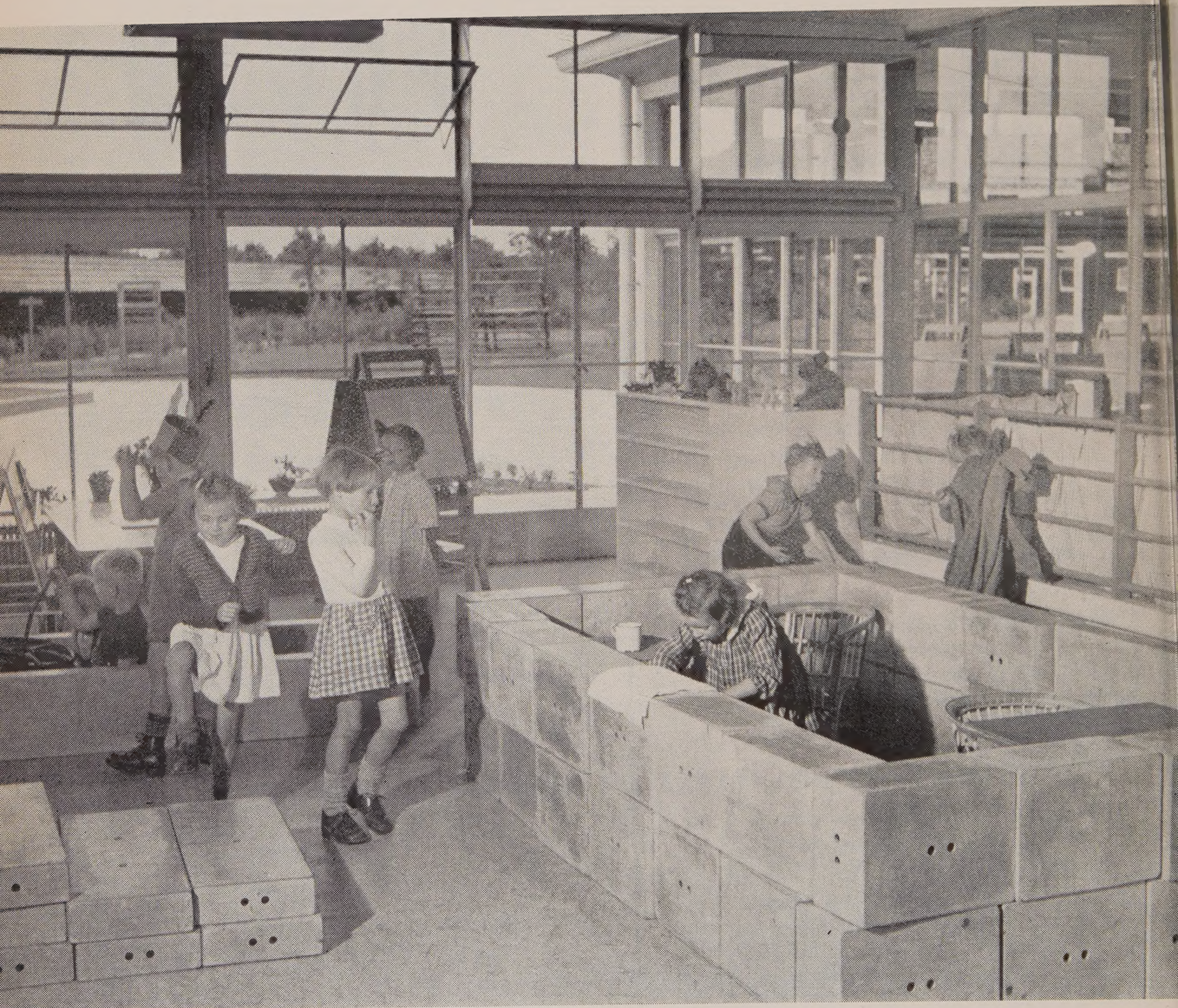
Abonnementsprijs *f* 24.— per jaar
Losse nummers, indien aanwezig *f* 2.50 per nummer
Alles franco per post bij vooruitbetaling te voldoen
Voor België Frs. 340.—

Prijs van dit nummer *f* 2.50

Voor advertenties wende men zich tot de uitgever

Uitgave en Administratie: G. VAN SAANE, Herengracht 406
Amsterdam-C. - Telefoon 36186 - Postrekening 681.31.

Foto L. van Bennekom



Stichting Werkplaats Kindergemeenschap te Bilthoven

De Werkplaats Kindergemeenschap is een onderwijs- en opvoedingsinstelling voor kinderen van vier tot ongeveer achttien jaar.

Zij omvat een kleuterschool, een lagere school en een afdeling voor voortgezet onderwijs.

Getracht wordt bij het onderwijs te komen tot een zo volledig en veelzijdig mogelijke ontplooiïng van ieder kind, zonder daarbij te kort te doen aan de algemene ontwikkeling van ieder individu en aan de verwerving van de kennis, die — met inachtneming van ieders capaciteiten — in het latere leven als noodzakelijk moet worden beschouwd.

Op de Werkplaats wordt getracht deze doelstellingen gelijktijdig te verwezenlijken in een kameraadschappelijke sfeer, waarbij de ontwikkeling van het kind op sociaal gebied als een vanzelfsprekendheid wordt beschouwd.

De kinderen worden samengevat in homogene groepen, die op een soepele wijze kunnen worden geformeerd en gewijzigd. Het overgangsprobleem speelt hierdoor geen rol.

Krachtens bovenstaande doelstelling is het noodzakelijk, dat de middelbare afdeling een groot aantal mogelijkheden biedt, die variëren van de opleidingen voor de eindexamens H.B.S. en Gymnasium via de M.M.S. (in de toekomst A.M.S.) tot de opleiding voor de I.V.O. diploma's en het eenvoudig eindonderwijs op zo breed mogelijk basis.

Ongeveer vierhonderd kinderen zijn thans in Bilthoven in drie gebouwen ondergebracht.

Het grote probleem bij het bouwen van scholen is, hoe men tot een zodanige verdeling van de ruimte kan komen, dat het progressieve onderwijs zich daarin nu en in de naaste toekomst thuis kan gevoelen. Bij de subtiele kwesties, welke hiermee zijn gemoeid, is de normale procedure, waarbij de architect aan de hand van een programma van eisen de totale ruimteverdeling ontwerpt, ten enenmale onvoldoende.

Waar er in de toekomst in ons land vele nieuwe scholen zullen moeten verrijzen, zal men moeten trachten zich te realiseren welke eisen het proces der onderwijsvernieuwing blijvend zal stellen en welke van de thans ingevoerde „vernieuwingen" op den duur onbevredigend zullen blijken te zijn.

Vernieuwing in scholen houdt niet zonder meer in het maken van grotere leslokalen en het veranderen der meubels. Scholen, die over twintig jaar nog moeten voldoen aan de eisen, die het onderwijs gaat stellen, zullen doelbewust moeten worden opgezet vanuit een weldoordachte basis, waarbij het probleem der ruimteverdeling aan de hand van een langdurige ervaring zal moeten worden opgelost.

Het ideaal, dat het bestuur van de Stichting Werkplaats Kindergemeenschap zich bij de bouw van hare scholen voor ogen stelde, kon in zo ruime mate worden verwezenlijkt door een zeer vèr reikende samenwerking, zodat maximaal kon worden geprofiteerd van de ervaring die gedurende een reeks van jaren op onderwijskundig gebied werd opgedaan bij het ontwerpen van plattegronden en de inrichting van scholen en de aan het doel op buitengewone wijze aangepaste architectonische vormgeving.

In de hieronder volgende korte beschrijving geven zowel Mevrouw Ir K. C. Lambert—Anema, als de architect Arthur Staal, enig inzicht in de overwegingen, die hen bij dit werk hebben geleid.

Het bestuur van de Stichting Werkplaats Kindergemeenschap spreekt de wens uit, dat deze manier van samenwerken in de toekomst steeds meer zal worden toegepast.

Het Stichtingsbestuur

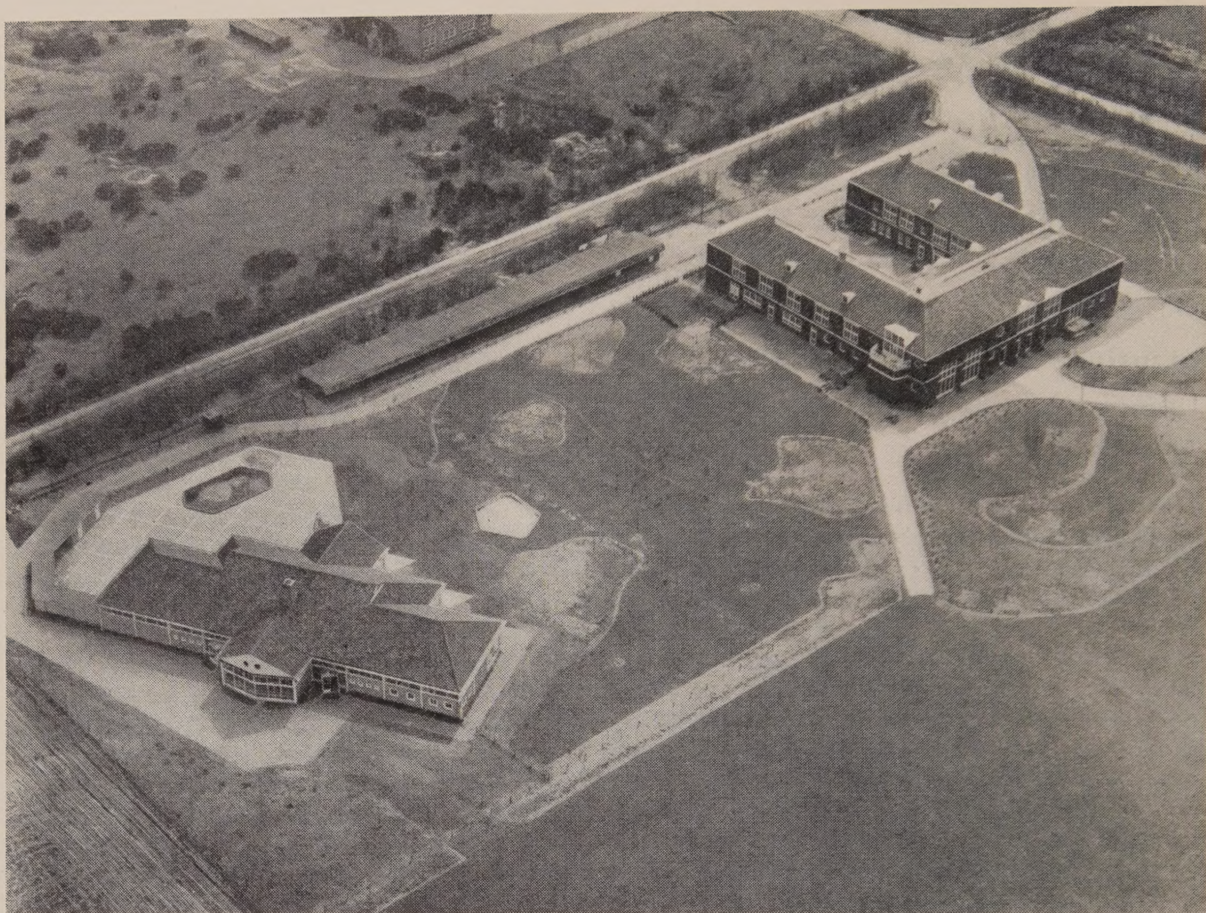


Foto N. L. R. Meteoor

Het Kleutergebouw

Toen de plannen voor de kleutergemeenschap van de Werkplaats werden gemaakt stond vast, dat in de toekomst meer en meer kinderen met een lichamelijke handicap in deze school moesten worden opgenomen. Onze aandacht was hierbij in de eerste plaats gericht op de minder goed ziende kinderen. Indien deze kinderen psychisch normaal zijn, hebben zij recht op een opvoeding temidden van normale kinderen. Dientengevolge speelden kleur en lichttechnische problemen bij de bouw van deze school een belangrijke rol.

De practijk leert echter, dat de bijzondere maatregelen, die voor kinderen met beperkt gezichtsvermogen worden genomen, ook de normaal ziende kinderen ten goede komen. Bij de beschrijving van dit gebouw zal dus op de bijzondere noden van deze kinderen niet nader worden ingegaan.

Bij het maken van de plattegrond van het kleutergebouw hebben verschillende factoren een rol gespeeld. Alhoewel het er aanvankelijk naar uitzag, dat de eisen die o.a. op licht- en kleur-technisch zowel als op hygiënisch gebied, door ons werden gesteld, zéér grote constructieve moeilijkheden te weeg zouden brengen, is het dank zij de grote toewijding en bereidheid — niet alleen van de architect, maar tevens van degenen, die de verschillende onderdelen moesten verzorgen — gelukt een oplossing te verkrijgen, die onze wensen voor het grootste gedeelte bevredigde.

Het principe van de lichttoetreding van twee tegenover elkaar gelegen zijden werd door mij evenals door de architect om verschillende redenen verworpen. Om de lichtinval zo gunstig mogelijk te maken werden de lokalen verspringend t.o.v. elkaar ontworpen.

De maten van de vijf lokalen aan de Zuidzijde werden vastgesteld in verband met de methode van werken en

het materiaal, dat wij in deze lokalen wilden invoeren.

De lokalen, waarin voornamelijk het materiaal voor de motorische ontwikkeling, en in aansluiting daaraan dat voor de sociale ontwikkeling, werd opgenomen en die dus ruimte bieden voor de verschillende elkaar opvolgende en in elkaar grijpende vormen van spel, werden groter genomen dan de lokalen, die meer bestemd zijn voor de kennisverrijking op verschillende andere gebieden en de intellectuele ondersteuning daarvan.

Weliswaar werd de plattegrond van het gebouw op een bepaald aantal kinderen opgezet, echter speelden bij de berekening der verschillende oppervlakten van de lokalen, hun onderdelen en hun indeling, in hoofdzaak factoren van psychologisch-didaktische en paedagogische aard een rol.

Zoals de plattegrond aangeeft, bevindt zich aan de Noordzijde een lokaal voor muziek en rhythmische gymnastiek, terwijl een kleine medewerkerskamer, een isoleerruimte, een keuken en een kastenbatterij het geheel completeren. Er werd naar gestreefd alle luxe te vermijden, zodat het geheel — zij het dan in gewijzigde vorm — reproduceerbaar zou zijn.

In de lokalen A en C zijn kinderkeukens aangebracht, die zijn aangepast aan de leeftijden der kinderen. In één dezer keukens is een water- en een zandbak in granito uitvoering toegepast, zoals dit reeds eerder door mij werd ontworpen in kleuterscholen van het Nutsdepartement te Eindhoven.

Een klein podium, waarvan het voorste hek uitneembaar is, breekt de oppervlakte van het lokaal, tengevolge waarvan de diverse mogelijkheden beter gegroepeerd kunnen worden.

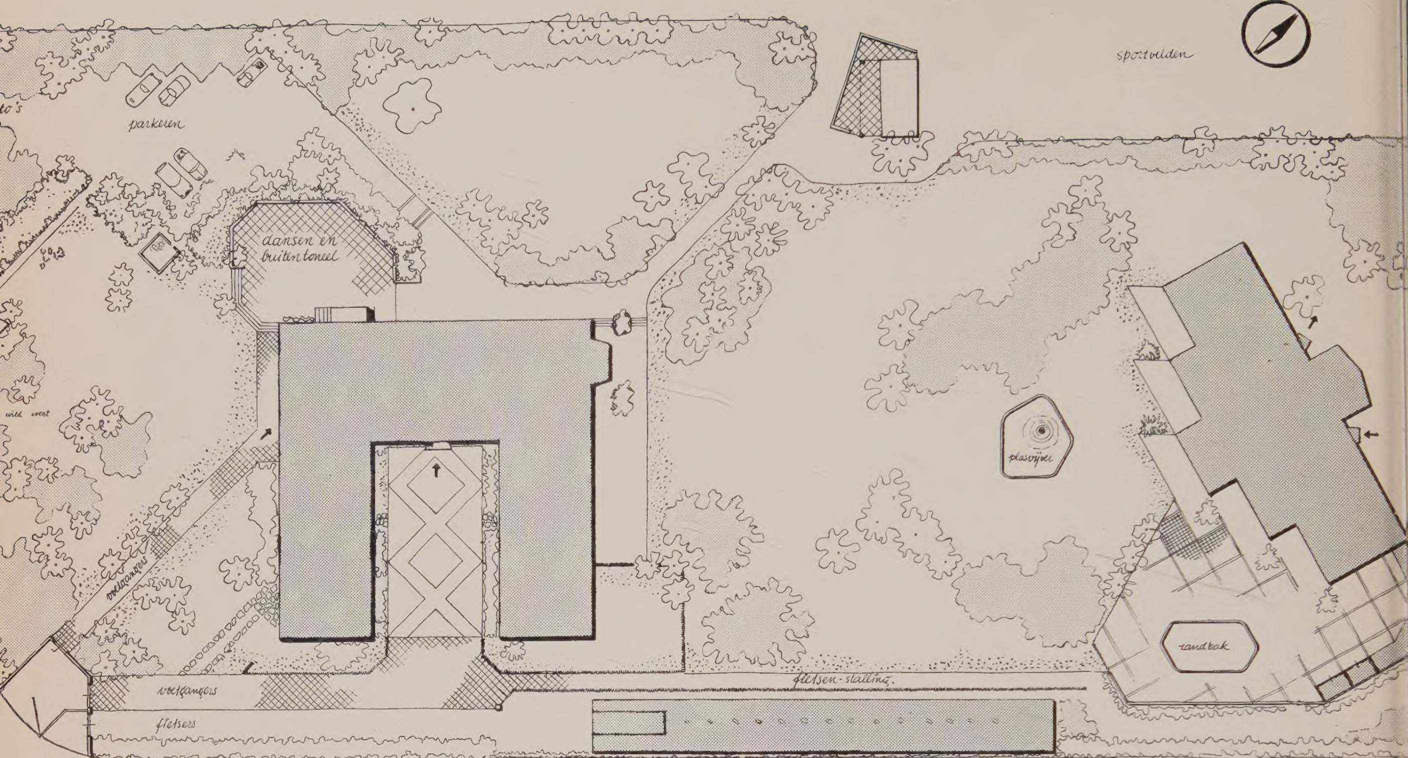
Uit hygiënische en warmtetechnische overwegingen werd een drieledige centrale verwarming toegepast. Aan de onderzijde van de bovenramen, welke geheel kunnen opendraaien, lopen verwarmingsbuizen ter verwarming van de instromende koude lucht, terwijl radiatoren onder de vensterbanken zijn geplaatst en een lichte vloerverwarming is toegepast, opdat de kinderen zonder bezwaar op de grond kunnen zitten. De in beide hallen aanwezige kapstokrekken worden vanuit de vloer verwarmd. Een bijzondere constructie van de rolgordijnen die op het middenkalf van de ramen zijn bevestigd, maakt het mogelijk naar verkiezing het bovenste en het onderste gedeelte der ruiten af te schermen en de lichttoevoer maximaal te regelen. Deze constructie blijkt in het gebruik aan alle eisen te voldoen.

Een dankbaar gebruik werd gemaakt van de in ons land en in Amerika verkregen gegevens op licht- en kleurtechnisch gebied. In verband hiermee werd de hoogte der lokalen en de lichtinval der verschillende raamoppervlakken weloverwogen vastgesteld, terwijl voor de electrische verlichting een buisverlichting met speciale afscherming werd toegepast. Getracht werd de schaduwwerking tot een minimum te beperken.

Speciale aandacht werd besteed aan de reflectiecapaciteit van de verschillende muur- en vloeroppervlakken, waarbij ernaar werd gestreefd een voldoende en gelijkmatige helderheid te verzekeren, terwijl er op werd toegezien dat zo min mogelijk glimmende oppervlakken werden verkregen. Getracht werd op deze wijze de vermoeidheidsfactor tengevolge van verkeerde belichting of onvoldoende helderheid tot een minimum te reduceren.

Het idee van de openluchtschool werd met opzet niet verwezenlijkt; echter werd er naar gestreefd de openslaande raamvlakken zodanig te verdelen, dat maximaal van het zonlicht kan worden geprofiteerd.

K. C. Lambert-Anema



Situatie 1 : 1000

Het Hoofdgebouw

Om tot de lang gezochte uitbreiding van de middelbare afdeling te geraken, legde Kees Boeke in 1947 de hand op een zich in onttakelde toestand bevindend voormalig Duits weermachtsgebouw. Deze bunkerachtige bouw in symmetrische U-vorm, één verdieping hoog met pannen kap, liggend aan de peripherie van Bilthoven, kon dienstbaar worden gemaakt aan een nieuw schoolgebouw.

Het geheel is met één verdieping verhoogd. In de binnenplaats van de U is een nieuwe muur voorgemetseld. Daarna is de kap geheel gebruikt. Op het verbrede gedeelte ontstond een klein platform, dat voor sterrekundige waarneming kan worden gebruikt.

De zeer kleine ramen van de voormalige begane grond hebben een dwingende invloed gehad op het rhythme en de verdeling van de nieuwe ramen en ruimten beneden en boven. Om aan de verschillen tussen oud en nieuw metselwerk een oplossing te geven werd het gehele metselwerk donkerbruin gesausd.

In deze U-vorm van twee verdiepingen werd als belangrijkste element de gemeenschapsruimte met toneel, orkestbak, annex gymnastiekzaal en toeschouwersbalcon ondergebracht. Deze gemeenschapsruimte wordt voor diverse doeleinden gebruikt, voor het weekbegin, het dagslot, voor gemeenschappelijke maaltijden en talrijke andere gebeurtenissen, die de Werkplaats krachtens het feit dat er aan de sociale vorming van de kinderen zoveel aandacht wordt besteed, haar speciale karakter geeft.

Als algemene lokaliteiten bevinden zich in het gebouw de diverse lokalen voor aardrijkskunde, biologie, natuurkunde, scheikunde, wiskunde, tekenen en de boekerij. De vaklokalen voor de talen zijn in het oude gebouw van de Werkplaats ondergebracht.

Als bijzondere lokalen zijn aanwezig de lokalen voor muziek, hout- en metaalbewerking, cartonnage, boekbinden, koken, wasbehandeling, pottenbakken, naaien, kinderverzorging en opvoeding en een expositieruimte.

De aanleg van het terrein werd verzorgd naar een ontwerp van Mien Ruys.

Bij het op een rustige hoek van het terrein gelegen kleutergebouw werd een plasvijver, een zandbak, een solarium en een speelplateau met diverse speelwerktuigen ontworpen, waaromheen de diverse dierenhokken werden gegroepeerd.

De architectonische binding van de beide gebouwen vond plaats door een lange fietsenoverkapping.

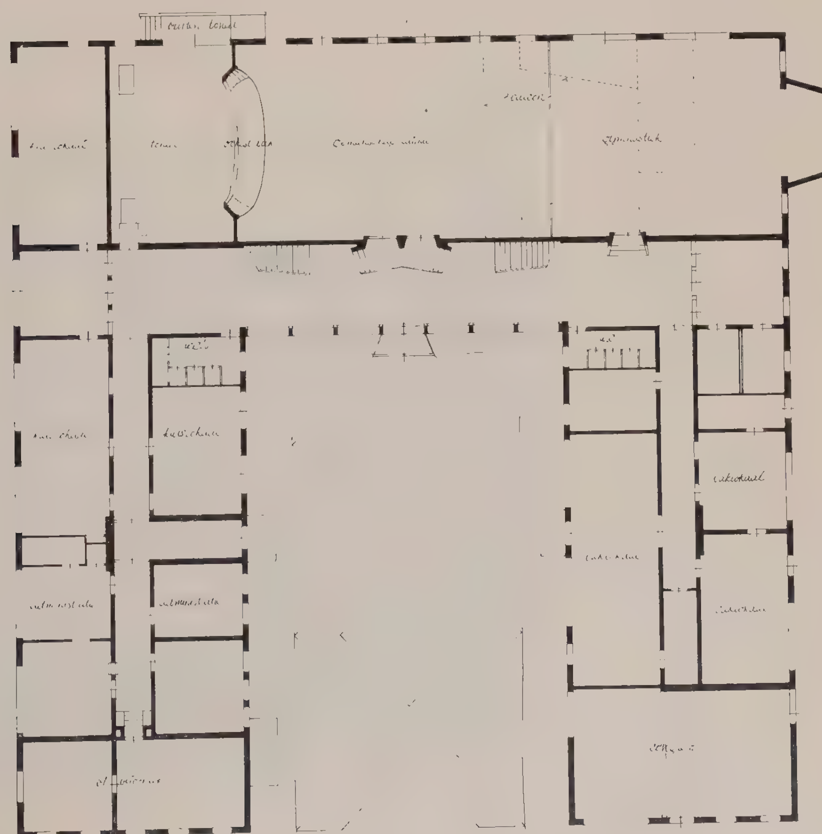
Beide schoolgebouwen werden begin 1951 in gebruik genomen.

Arthur Staal, B.N.A.

Plattegrond 1 : 400

A en B Kleinste kleuters
C, D en E Grotere kleuters
F Rhythmiek
G Solarium

A B C D E F G



Plattegrond hoofdgebouw 1 : 400

Foto's J. d'Oliveira







Het Kleutergebouw









Foto's L. van Bennekom

→

Het Hoofdgebouw

Foto's J. d'Oliveira



Foto's J. d'Oliveira

Het Museumplein te Amsterdam

In „Forum" No. 11 van 1951 (pag. 304 v.v.) gaven wij in enige afbeeldingen een overzicht van de door de afdeling Stadsontwikkeling van de Dienst van Publieke Werken te Amsterdam ter publieke discussie gestelde plannen voor het Museumplein — in „voorlopige" en in „toekomstige aanleg" — met een beschouwing van Arthur Staal, waarin hij aan het slot zijn critiek in enige verlangens concretiseerde. Aan het voornemen om op niet te lange termijn in een tweede publicatie met een voorstel voor de dag te komen, waarin bedoelde verlangens, zo mogelijk, zouden zijn verwerkt, kon, helaas, geen gevolg worden gegeven: een kleine studie-commissie, daartoe uit de redactie van „Forum" gevormd, kon, wegens persoonlijke omstandigheden van enkele leden, geen voortgang hebben en de toelichting van de zijde van P.W. op haar plan — in een naschrift van de Redactie toegezegd — moest op verlangen van de Dienst van P.W. eveneens achterwege blijven.

Toen later uit de Kring Amsterdam van de B.N.A. een aantal leden op zich nam om over de materie hunne gedachten uit te wisselen, meende de Redactie van „Forum" zich daarbij te moeten aansluiten.

In deze groep zijn enkele, door de deelnemers gemaakte plannen uitvoerig besproken en op de laatste samenkomst bleek een meerderheid zich met de door P.W. voorgestelde ontwerpen te kunnen verenigen; in een adres aan Burgemeester en Wethouders werd adhaesie betuigd. Dit adres drukken wij, volledigheidshalve, hierbij af.

In de boezem van de groep waren evenwel enkele, op zichzelf zeer waardevolle, constructieve plannen naar voren gekomen en schoon deze bij de meerderheid, blijkens het bovenbedoelde adres, niet voldoende steun konden vinden om het tot een voorstel van de Kring Amsterdam van de B.N.A. aan B. en W. te brengen, dunkt het ons goed deze plannen toch alsnog te publiceren.

Het eerste is een compromis-plan, van A. Komter, waarin de voorstellen van enkelen zijn verwerkt tot een concreet ontwerp. In hoofdzaak wijkt dit af van het plan van P.W. omdat het de ruimte van het Museumplein niet door een grote verkeersweg in tweeën wil delen. Deze verkeersweg is aan de Oostkant van het plein gelegd, waardoor tevens een eenvoudige kruising van de Van Baerlestraat met de De Lairessestraat ontstaat en een goede voorrijd-mogelijkheid bij het Concertgebouw.

Het Museumplein is nu geworden een groene ruimte, terwijl de assen van Concertgebouw, Rijksmuseum en Stedelijk Museum elkaar ontmoeten in een cirkelvormig pleintje , van waaruit men zijn wandeling door het park kan beginnen.

Het tweede, hierbij afgebeelde, plan is van C. W. Schaling. Hij heeft de verkeersoplossing, door P.W. voorgesteld, geheel gevolgd, behalve dan dat hij de kruising bij de Van de Veldestraat heeft laten vervallen.

Het derde plan, ten slotte, is van Mevr. M. Staal—Kropholler, die het plan van wijlen J. F. Staal van 1927 in overeenstemming gebracht heeft met de huidige inzichten in de toekomstige ontwikkeling van het verkeer ter plaatse.

Ook hier is een verkeersweg aan de Oostzijde van het Museumpark geprojecteerd, waardoor dit niet wordt versnipperd. Hiervoor is echter de afbraak (of het „verrollen"?) van een villa nodig.

De ziel van dit plan van 1927, het plaatsen van een dominerend gebouw tegenover het Concertgebouw en in de as van het Rijksmuseum, heeft niets van zijn kracht verloren.

Opgemerkt moge worden dat dit plan, indertijd bekroond in een prijsvraag voor een Operagebouw op het Museumplein, vooral ook op zijn mérites ten aanzien van de stedebouwkundige conceptie werd geprezen.

In het schouwburg-lichaam zou het K.L.M.-hotel kunnen worden ondergebracht: een gedachte, welke bij de plannen van P.W. naar voren is gebracht.

Het is niet de bedoeling door deze publicatie te trachten op een eenmaal in de Amsterdamse architectenkring genomen besluit terug te komen. Wij stellen het, gelijk ook reeds in het artikel van Arthur Staal is gezegd, op hoge prijs dat de Dienst van P.W. haar plannen ter discussie heeft willen stellen, alvorens met een voorstel aan B. en W. voor de Raad te komen. Dat de Dienst het niet bij dit eerste experiment heeft willen laten — het voorstel Wederopbouw Jodenbuurt gaat ook van dit gezonde, democratische principe uit — verheugt ons en wij hebben begrip voor de moeilijkheid van het Hoofd van de Dienst Stadsontwikkeling om bij alle amenderingen en afwijkende voorstellen de verantwoordelijkheid voor zijn plan te dragen. Het Museumplein en wat daarmede nu gaat gebeuren ligt ieder Amsterdammer na aan het hart en de architecten kunnen niet onbewogen blijven, omdat zij beseffen dat hier een unieke gelegenheid aan de orde is om een cultureel centrum te scheppen, de hoofdstad van ons land waardig. Een gelegenheid als, menselijkerwijs gesproken, nooit meer zal terugkeren om in het hart van de stad twee belangrijke musea, het Concertgebouw en... misschien een schouwburg, te verenigen met het station van de wereldluchthaven Schiphol en knooppunt van belangrijk interlocaal verkeer, waar bovendien de vermoeide museumbezoeker de weldaad van de rust zal kunnen vinden in de tuin.

Het gaat om een terrein, groter van oppervlak dan de Place de la Concorde te Parijs. Het is alleszins te hopen dat een oplossing worde gevonden van een allure, die ons, twintigste eeuwse Nederlanders tot in lengte van dagen zal sieren.

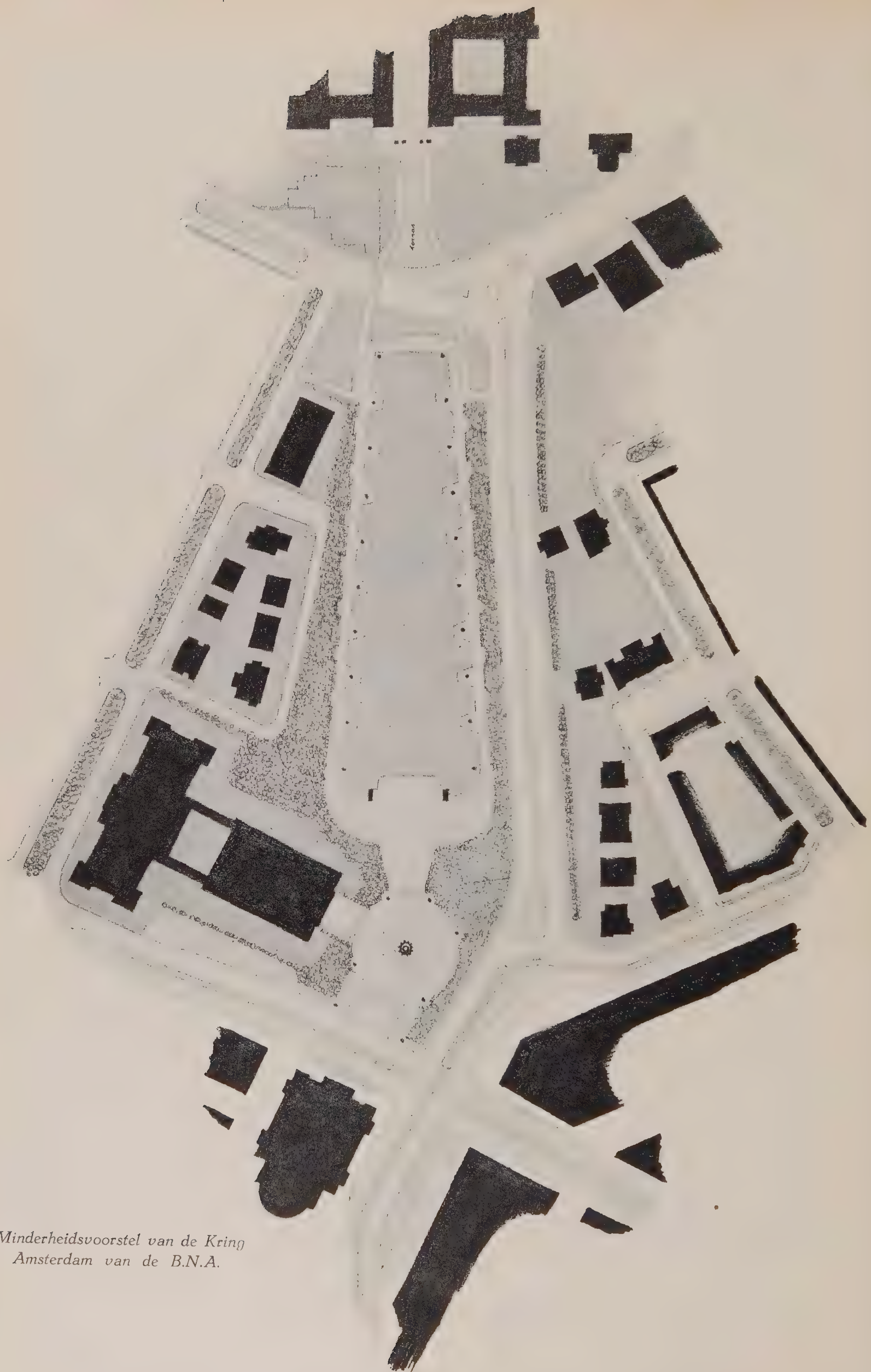
Redactie



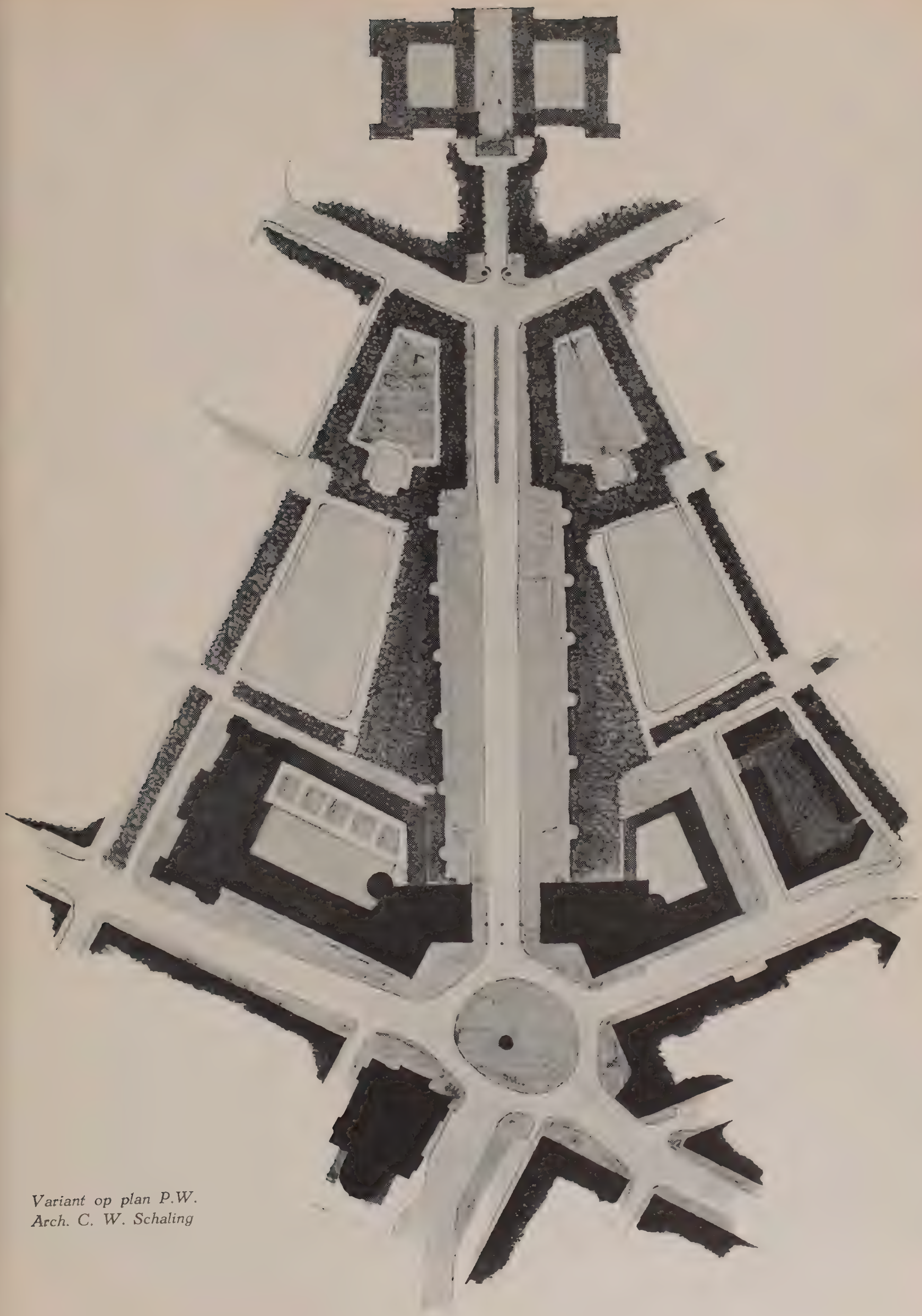
Publ. Werken ,,Plan voorlopige aanleg 1 : 1500



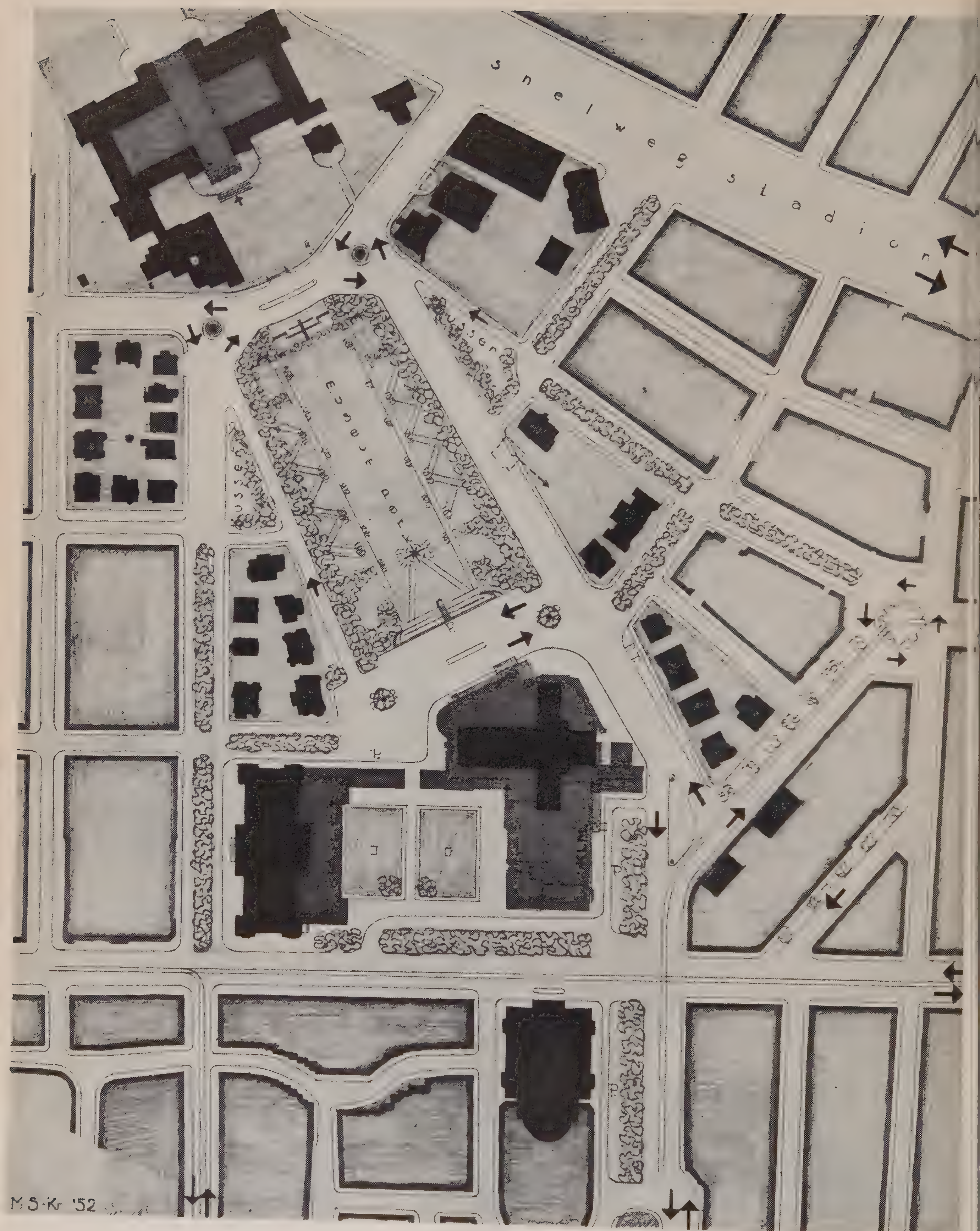
Publ. Werken „Plan voor aanleg" in de toekomst 1 : 1500



Minderheidsvoorstel van de Kring Amsterdam van de B.N.A.



Variant op plan P.W.
Arch. C. W. Schaling



Voorstel Arche Mevr. M. Staal—Kropholler Gewijzigd plan 1927 van wijlen Arch. J. F. Staal



Maquette van het in 1927 bekroonde plan van wijlen Arch. J. F. Staal

Adres van de Kring Amsterdam van de B.N.A.

Aan Burgemeester en Wethouders van Amsterdam

De Kring Amsterdam van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst — Bond van Nederlandsche Architecten — heeft de eer U het volgende te berichten.

Ten eerste stelt het er prijs op zijn waardering uit te spreken over de wijze, waarop de toekomstige indeling van het Museumplein in de gemeente Amsterdam ter discussie is gesteld. Bovendien waardeert de Kring het zeer dat op zijn verzoek, gedaan aan de heer directeur van Publieke Werken, Professor van Eesteren bereid bleek de plannen in hun kring toe te lichten.

Het zal niet nodig zijn U er van te overtuigen, dat de Kring een goed plan voor het Museumplein van groot belang voor Amsterdam acht. Uit de wijze waarop het plan ter kennis is gebracht meent de Kring te mogen opmaken dat door U het oordeel van de Amsterdamse Architecten van belang zal worden geacht. Het is daarom dat hier de meningen die in de Kring bestaan, worden uiteengezet.

De Kring is zich er zeer goed van bewust, dat hier niet meer, maar ook niet minder, wordt gegeven dan een schetsplan. Een plan dus waarin de hoofdgedachten zijn neergelegd en waarin wat de detaillering betreft nog wel veranderingen ten gevolge van nadere studie zullen moeten worden aangebracht.

Het denkbeeld dat een plan als dit zo groot en sterk moet zijn, dat daarin later in onderdelen geheel andere oplossingen kunnen worden gevonden dan waaraan nu wordt gedacht, acht de Kring als algemeen uitgangspunt volkomen juist.

Het is verheugend dat dit plan deze goede karaktertrek ook werkelijk bezit. Het oordeel dient in dit stadium dus beperkt te blijven tot de hoofddenkbeelden.

Wat is het probleem? Er moet een oplossing worden gevonden voor twee hoofdzaken:

A. het verkeer, komende uit de De Lairessestraat, moet op duidelijke en eenvoudige (elementaire) wijze naar de Stadhouderskade worden gevoerd;

B. de ruimte van het Museumplein moet op natuurlijke en schone wijze een onderdeel gaan vormen van de stad en in het stadsleven worden betrokken.

Daarbij moeten o.m. de volgende details worden opgelost:

a. de kruising verkeer richting De Lairessestraat met verkeer in de Van Baerlestraat;

b. bereikbaarheid van het Concertgebouw;

c. uitbreiding van Stedelijk Museum;

d. stichting van nieuwe gebouwen.

De Kring is bijna eenstemmig van mening, dat aan het gestelde onder A op een juiste en zo gewenste elementaire wijze wordt voldaan, als voor een toegang naar het stadscentrum moet worden verlangd. Ook vindt men dat deze verkeersweg duidelijk meewerkt om het onder B gestelde te bereiken. Een groter deel is met Professor Van Eesteren van mening, dat deze verkeersweg in de as van het Rijksmuseum moet liggen en dat de weg zich nabij dit gebouw moet splitsen. Zodoende ontstaat de meest duidelijke elementaire oplossing. De parkaanleg ter weerszijden van de weg sluit gemakkelijk aan bij de ter weerszijden gelegen wijken en komt als verpozingsruimte bijzonder goed tot zijn recht; er kan een schoon geheel ontstaan. Een kleiner deel, weliswaar ook de verdiensten van het plan erkennende, is van mening dat verschuiving van de verkeersweg naar de Oostzijde van de ruimte tot een nog schoner geheel zou kunnen leiden. Dat de opzet iets aan elementaire eenvoud en kracht inboet, doordat de weg niet meer in de as van het Rijksmuseum ligt en de splitsing van het verkeer niet meer in het hart van het Rijksmuseum plaats vindt, acht men genivelleerd door de grotere mogelijkheden die de parkaanleg ten Westen van de weg zal bieden. Dat deze parkaanleg minder goed aansluit bij de Oostelijke woonstraten wil men aanvaarden ten bate van de ongedeelde parkvlakte.

Over de details onder a, b en c genoemd, kan de Kring zich niet uitspreken, omdat alleen op grond van diepgaande studie van de daarmee samenhangende details een oordeel te geven is.

Betreffende het onder d genoemde wensen wij echter op te merken dat naar onze mening de bebouwing zeer beperkt moet blijven. Wij verwachten dat door het sterk verkleinen der afmetingen schade wordt gedaan aan de betekenis van de open ruimte in dit dichtbebouwde stadsdeel.

De conclusie van de bespreking in onze Kring is dus, dat:

De grondgedachte van het schetsplan door de meerderheid juist wordt geacht en dat verwacht mag worden, dat bij goede uitwerking en verwerkelijking van het plan een boeiend en schoon geheel zal ontstaan, dat aan de betekenis van het Rijksmuseum geen afbreuk doet en dat een pleinruimte wordt geschapen die op natuurlijke wijze functioneel is ten aanzien van behoeften van verschillende aard in het stadsleven van heden.

De Kring van de B.N.A. hoopt dat het bovenstaande mag meewerken om Uw beslissingen terzake van het Museumplein vraagstuk te leiden en zal het in hoge mate waarderen, indien hij ook zou mogen bijdragen in de meningsvorming over de detailvraagstukken die bij uitwerking van het plan om oplossing vragen.

Met verschuldigde eerbied namens de Kring Amsterdam van de Mij. tot Bevordering der Bouwkunst, Bond van Nederlandsche Architecten

de Voorzitter C. de Geus
de Secretaris Ir C. Wegener Sleeswijk

Elementaire krachten rondom 1900

F. Vordemberge Gildewart

In de zomer van dit jaar is in het Kunstgewerbemuseum in Zürich de eerste grote tentoonstelling gehouden, welke onder de titel ,,Um 1900" de fundamentele beweging demonstreerde, die als ,,Art nouveau" of ,,Jugendstil" weliswaar bekendheid verwierf, doch zeer dikwijls met een ironisch gebaar afgedaan werd.

Deze tentoonstelling in Zürich, die in de gehele wereld grote belangstelling, geestdrift en vreugde vanwege de ,,rehabilitatie" verwierf, heeft enige voorlopers gekend; weliswaar van kleiner formaat, maar daarom niet minder belangrijk: in Hamburg toonde van April tot Juli 1950 het ,,Museum für Kunst und Gewerbe" zijn rijke collectie onder de naam ,,Kunst der Jahrhundertwende", die grotendeels in 1900 op de Wereldtentoonstelling in Parijs verworven werd en thans nog bestaat.

Darmstadt vertoonde in de zomer van 1951, op de door het ,,Hessische Landesmuseum georganiseerde expositie ,,Mensch und Raum" ook Jugendstil.

De kunst rondom de eeuwwisseling heeft in de afgelopen 15 jaren reeds vele pennen in beweging gebracht; we noemen slechts:

,,Jugendstil, ein Beitrag zu Theorie und Geschichte der Flächenkunst", (Dissertation) 1935 van Fritz Schmalenbach. (K. Trilsch, Würzburg);

,,Stilwende, Aufbruch der Jugend um 1900", 1941 van Friedrich Ahlers-Hestermann (Verlag Gebr. Mann, Berlin);

,,Pioneers of Modern Design" 1936 en 1948, van Nicolaus Pevsner (Museum of Modern Art New York);

,,The Art Nouveau", 1951, van Henry F. Lenning (Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage).

Uit plaatsgebrek kunnen we hier niet een compleet overzicht publiceren; om die reden ook hebben wij hier geen bouwwerken van Victor Horta (Maison du Peuple, Brussel 1897) van Riemerschmid, Peter Behrens, Olbrich, enz. tot Van de Velde's beroemde theater (Werkbund Ausstellung Köln 1914) opgenomen.

Voor het hiernavolgende materiaal zijn wij bijzondere dank verschuldigd aan het Kunstgewerbemuseum Zürich (dr Rotzler), alsmede aan dr Hans Curjel (Zürich) en dr Werner Doede (Düsseldorf).

V. G.

Alle foto's, waar niet anders vermeld, zijn van het Kunstgewerbemuseum Zürich (Ernst Hahn)

Tot nu toe gold in het algemeen eenvoudigweg het kubisme als de revolutionnaire kracht op het terrein van de beeldende kunsten van de laatste decennia.

Langzaam druppelt echter toch door, dat zeker ook het futurisme, daterend van enkele jaren vroeger, met zijn bewonderenswaardig élan, in het bijzonder naar voren komend in zijn brillante en beroemde manifesten, een even belangrijk aandeel in de vernieuwing van de kunst en haar vormgeving heeft gehad.

Nu blijkt evenwel, wat men al geruime tijd vermoedde en wat door een kleine kring verdedigd is en steeds meer geesten bezig hield, dat de beweging rondom 1900 een machtig en elementair uitgangspunt van de vernieuwing is. In de V.S., Frankrijk en Engeland beter bekend onder de naam ,,Art nouveau", in midden-Europa onder ,,Jugendstil", vangt met deze beweging reeds omstreeks 1890 het eerste protest tegen het holle en het onechte aan. Het valt daarbij op dat, evenals een 20-tal jaren later bij het kubisme, gelijktijdig in verschillende landen dit protest als internationaal tijdverschijnsel doorbreekt en dus ook wel op goede gronden moet ontstaan zijn: in België, de V.S., Duitsland, Frankrijk, Nederland, Oostenrijk en Scandinavië.

Dit protest mag op zichzelf reeds het beste bewijs leveren, dat de „Jugendstil" niets heeft uit te staan met „fin du siècle" of „décadence". *Jugendstil* is niet slechts Beardsley of Debussy of Maeterlinck, doch de „Kampf gegen die verpestete Atmosphäre und die moralische Revolte gegen die Verfälschung der Formen" onder Henry van de Velde met zijn profeet Julius Meier-Graefe, onder Victor Horta, de danseres Loïe Fuller, Obrist, Emile Gallé, Olbrich, Riemerschmid, Klimt, Paul Scheerbart, Frank Lloyd Wright... pioniers, die het als een noodzaak gevoelden in hun schepping de gehele wereld te betrekken. De opkomst van de sociale taak naast de grote prestaties van de natuurwetenschap, de strijd tegen het „corset" in letterlijke en figuurlijke betekenis, de opkomst van een democratische sport als het fietsen (vélodrome) en de jeugdbeweging lopen zeker niet maar toevallig parallel met de moed om de kunst van het lege pathos, het klatergoud en de verouderde conventies te bevrijden!

Zoals reeds zo dikwijls in de geschiedenis, werd voor het ontwaken van de nieuwe krachten het eerst een uitdrukkingsvorm gevonden in *beeld en tekening* — vooral bij Van de Velde in zijn dynamografische lijnen, zoals blijkt uit zijn citaat: ,,Een lijn is een kracht; zij ontleent haar kracht aan de energie van degene die haar getrokken heeft" — om daarna ook de *architectuur* en alle andere gebieden van de kunst en het ambacht te bereiken. Laten wij toch niet vergeten, wat het moet hebben betekend als destijds niet alleen de „joffers" hun palet en penselen weggegooid hadden om daarvoor in de plaats liever te timmeren, te weven, te drukken, vazen te beschilderen of potten te bakken! De avant-garde zelf



Henry van de Velde Schrijftafel voor Julius Meier-Graefe, vóór 1899 Particulier bezit Freiburg i. Br.
Ferdinand Hodler Der Tag, 1900 Kunsthaus Zürich

maakte aanspraak op de totaliteit van de schepping, echter niet in de betekenis van een alles-omvattend kunstwerk à la Richard Wagner, maar het veel meer voelend als een vereiste om eindelijk alle dingen uit hun wereld in eerlijke en zuivere vormen te laten ontstaan. *Doelmatigheid, hygiëne* en een *logische verantwoording van het materiaal* waren het hoofdmotief van Van de Velde, die zich in tegenstelling tot Morris voor de machine uitsprak!

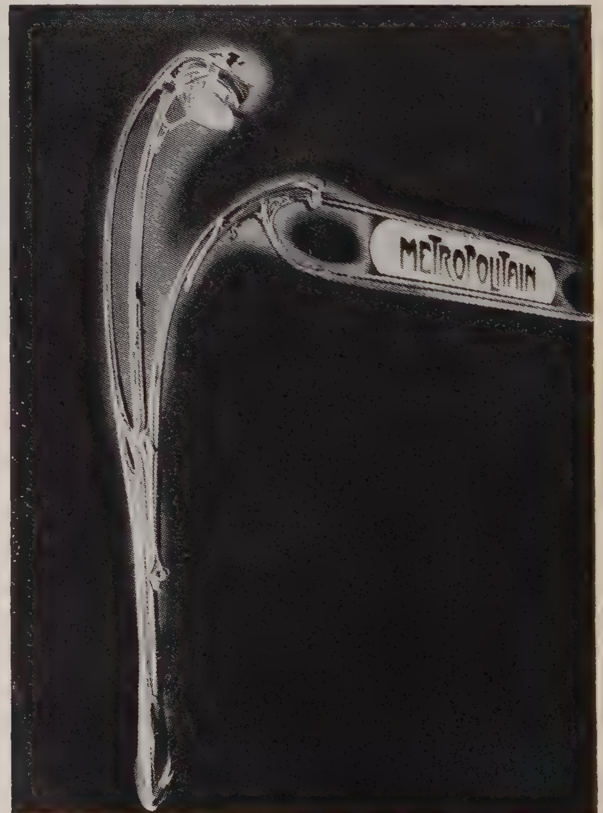
Het kwaliteitsbegrip krijgt weer betekenis en waarde. Naast de meesterwerken staan als steeds de producten van de klakkeloze navolgers, die in dit geval werken volgens het recept: hoe meer krullen, des te beter. In waarheid heeft echter de „Jugendstil" niet alleen het „florale", maar ook het „geometrische" ontwikkeld, wat





Antonio Gaudi   Leunstoel
Casa Calvet Barcelona

Hector Guimard   Toegang van een Métro-Station, 1900
Régie Autonome des Transports Parisiens



Charles Rennie Mackintosh   Stoel
School of Art Glasgow



Alexandre Charpentier Draaibare lezenaar, omstreeks 1900
Musée des Arts Décoratifs Paris



Joseph M. Olbrich Kindermeubelen voor de Prinses Elisabeth, Darmstadt, 1902 Bezit Prins Ludwig von Hessen

Louis C. Tiffany Glasvazen met décor, vóór 1900
Victoria and Albert Museum London en Museum für Kunst und Gewerbe Hamburg



Emile Gallé Vaas uit gesneden veelkleurig glas, vóór 1900 Kunstgewerbemuseum Zürich





Otto Eckmann Omslag van het tijdschrift „Die Woche", Berlin 1899

Foto Staatliche Landesbildstelle Niederrhein



Henri de Toulouse-Lautrec Affiche, omstreeks 1891



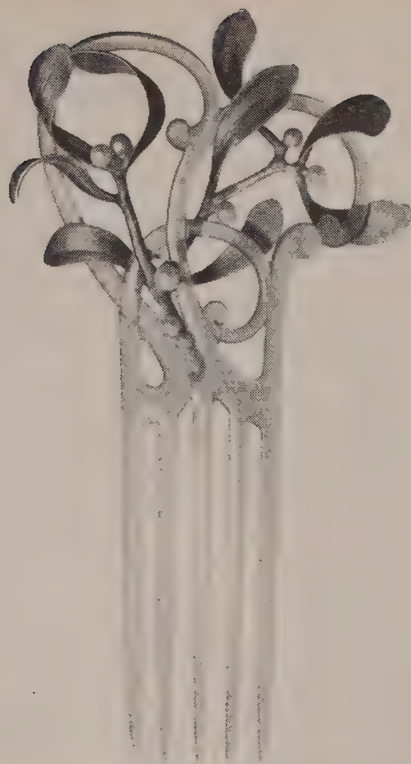
Hector Guimard Stoel, omstreeks 1900
Victor Prouvé Avondjapon



Edvard Munch Houtsnede



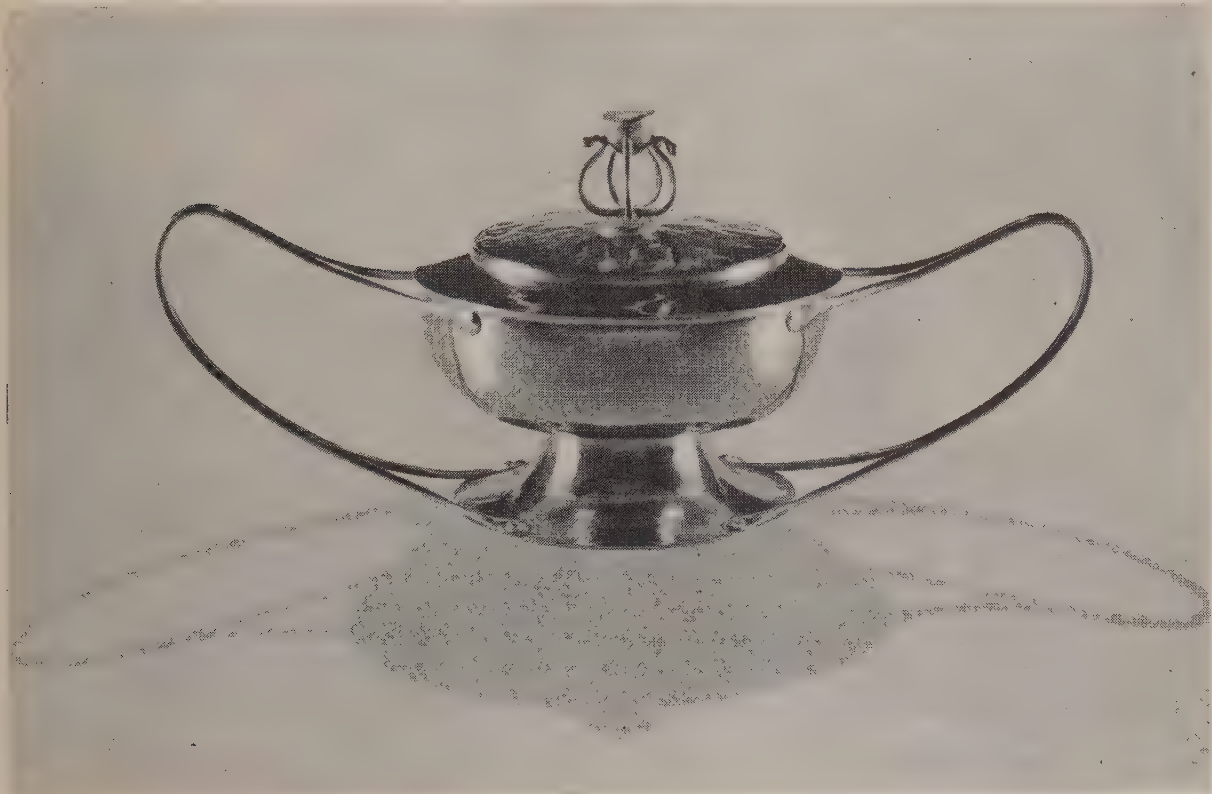




René Lalique Frans sieraad, omstreeks 1900 Broche met parelen Museum für Angewandte Kunst Wien
Siergesp Musée des Arts Décoratifs Paris

Vever Sierkam, omstreeks 1900
Museum für Kunst und Gewerbe Hamburg

Charles R. Ashbee Zilverwerk van de Guild of Handicraft London, omstreeks 1903 Kunstgewerbemuseum Zürich



door de afbeeldingen hier wordt bevestigd, waarbij verder kan worden opgemerkt, hoe deze elementaire beweging op zovele dingen is vooruit gelopen die tegenwoordig zo populair zijn geworden zoals b.v. de stroomlijn. Ook het probleem van gesloten en open volumen, wat een kenmerk kan zijn van hedendaagse zuivere plastieken, heeft reeds destijds de avant-garde bezig gehouden.

Minachting, geringschatting en onbegrip hebben er veelvuldig toe geleid, dat de tegenwoordig zo gezochte en gewaardeerde werken van de „Jugendstil" in musea dikwijls spoorloos verdwenen of verkocht zijn, of in kelders een catacomben-leven hebben moeten leiden. Gelukkigerwijze bestaan er echter ook nog musea en particuliere verzamelingen, die kunstwerken uit de tijd van omstreeks 1900 met trots en verering bewaarden, zoals ook niet onvermeld gelaten mag worden dat er, naar men zegt, in Frankrijk breedvoerig over gesproken wordt om gebouwen in de „Art nouveau" stijl onder monumentenzorg te plaatsen, waarvoor een Perret en een Le Corbusier zich inzetten.



Hermann Obrist Kapiteel, 1899

Foto Staatliche Landesbildstelle Niederrhein

Henry van de Velde Ontwerp voor een gobelin 1893 A. W. Finch Ceramiek 1902



Hermann Obrist Borduurwerk „Der Peitschenknall", vóór 1890 Historisches Stadtmuseum München

André Masson Contre les oiseaux, 1928

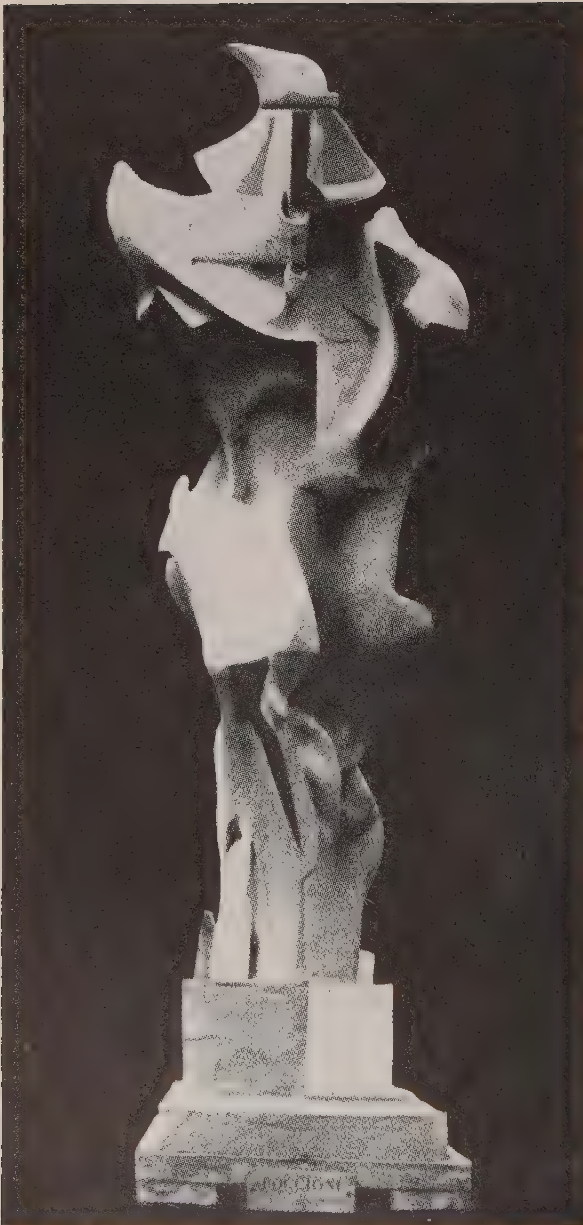


De in München zeer actieve Zwitser Hermann Obrist, natuurkundige en tevens plastisch kunstenaar, geneerde zich niet om in de toenmalige pluche- en Makarttijd juist de borduurtechniek toe te passen. Zijn meer dan dertig in deze techniek uitgevoerde werken getuigen nu nog van een frisheid en koenheid die aan het futurisme doen denken.

Zelfs de titel van het hier gereproduceerde wandkleed van voor 1890 ,,Der Peitschenknall" heeft iets, dat verwant is met het futurisme. De futuristen noemden hun kunstwerken bijv. ,,Die Macht der Srasse" of ,,Der Lärm tritt in das Zimmer", aanwijzingen dat iets *hoorbaars* het uitgangspunt van een visuele verbeelding kan zijn. Tezamen met de schilderijen van Henry van de Velde (in tegenstelling tot de Scandinaviërs) is hier voor de eerste maal duidelijk en overtuigend de opvatting te bespeuren dat het afbeelden van de natuur, hetzij de mens hetzij het landschap, niet meer de realiteit van de *scheppende* kunstenaar is. Dat Obrist niet alleen uitdrukking heeft verleend aan de gebogen lijn, maar ook aan de rechte, wordt duidelijk aan de meer dan uitnemende oplossing van een kapiteel. Men bedenke: 1899! En het zou kunnen stammen uit de eerste jaren van de ,,Stijl"-beweging.

De Noord-Amerikaanse danseres Loïe Fuller was door haar dansen in de negentiger jaren in Parijs één van de grootste sensaties geworden. En met recht! Niet door een ,,attitude''-achtig gedoe werd haar roem gevestigd, maar door haar groots opgezette bewegingen en haar gevoel voor relatie tot de ruimte. Bijna alle kunstenaars, van Rodin tot Toulouse-Lautrec, zijn door deze pionierster geïnspireerd. Als prestatie op het gebied van de plastische kunst heeft Pierre Roche vóór 1900 iets buitengewoons geschapen. Het is bijna niet te begrijpen als men zich herinnert, dat tegelijkertijd juist in Parijs in de officiële salons de ergste kitch hoogtij vierde.

Door de hier getoonde tegenstelling met een plastiek van Boccioni uit het jaar 1913 zou ik nog eens willen duidelijk maken hoe de kunst en haar karaktervastheid door alle jaren heen vanaf de eerste wereldoorlog tot aan de tegenwoordige tijd haar geldigheid heeft behouden.



Links:

Umberto Boccioni Formes uniques de la continuité dans l'espace, 1913

Rechts:

Pierre Roche Bronsplastiek van de danseres Loïe Fuller, vóór 1900 Musée des Arts Décoratifs Paris



Dat een monument al omstreeks de eeuwwisseling niet alleen een opeenhoping van lijven in brons en steen behoeft te zijn, bewijst overtuigend wat Obrist zich voorstelde van het begrip ,,monument''. De figuur is bijzaak, daarentegen is de zich naar rechts wendende spiraal een geheel persoonlijke opbouw van plastische logica, die om zo te zeggen al 25 jaren vooruitgelopen is op de idee van Tatlin van 1920.

Hermann Obrist Ontwerp voor een monument, vóór 1902 Kunstgewerbemuseum Zürich



Vladimir Tatlin Ontwerp voor een monument voor de 3e Internationale 1920 Moskou

A. et A. bijeenkomst te Arnhem

Het is één van de kenmerken van de Nederlandse architectuur, dat ze ook nog te genieten is tijdens storm en regen. De glans van het zonlicht is niet noodzakelijk, zoals in Rome. Men zou er haast aan gaan twijfelen dat het ook voor de Amicitia geldt, wanneer men het bezoek aan Arnhem als maatstaf zou nemen.

We weten natuurlijk wel, dat de Rotterdammers het vreselijk druk hebben en dat de Amsterdammers nog steeds node „de stad" verlaten, maar dat zo weinig Arnhemse collegae aanwezig waren, was toch wel heel jammer.

Aanleiding tot deze samenkomst was de uitreiking van de prijzen in de twee studie-prijsvragen, die de kringen te Groningen en Arnhem hadden georganiseerd. De heren J. Brouwer, P. M. F. M. van Hapert en C. H. Tauber waren aanwezig om hun prijzen in ontvangst te nemen, daarbij gesterkt door een Gelderse koffietafel in „Rijsenburg".

In de morgenuren toonden de Arnhemse leden tijdens een rondrit ons de wederopbouw en de nieuwbouw van Arnhem en Oosterbeek. De wederopbouw begint langzamerhand „gezicht" te krijgen. De schoonste gelaatstrekken zal de Redactie voor de harde werkers thuis in de volgende jaargang in de bus bezorgen.

Dan de woningbouw. Onthoudt hiervan blokken van Groenewegen en Kramer, Oud, Lammers en Grijpma!

En dan te denken, dat de zon zo heerlijk scheen. We hadden werkelijk meelij met die harde werkers thuis.

Sch.

Boekbespreking

Dr E. H. Gombrich: *Eeuwige Schoonheid* Inleiding tot de kunst
Nederlandse vertaling door Dr M. Elisabeth Houtzager 1951
Uitg.Mij W. de Haan N.V. Utrecht

Dit zeer fraai uitgegeven boek — het bevat 370 illustraties, waarvan een 16-tal in kleuren — is een welkome aanwinst en een zeer waardevol bezit. De ondertitel, „Inleiding tot de kunst", geeft de bedoeling van de schrijver aan: „Eeuwige Schoonheid" is een sleutel tot het gebied der beeldende kunsten en de geschiedenis daarvan. Deze geschiedenis is — en o.i. terecht — verteld als een „voortgezette golfbeweging van veranderingen, van overlevering, waar ieder werk samenhangt met het verleden en tevens wijst naar de toekomst".

In zeven-en-twintig hoofdstukken die stuk voor stuk boeiend zijn, krijgt de belangstellende lezer een interessant beeld van de kunst van praehistorie tot op onze tijd. Het werk is vrijwel tot het jaar van uitgave bijgewerkt. Elk hoofdstuk heeft een originele titel, waarin de inhoud kernachtig is getypeerd. Het aandeel van Nederland is de Engelse schrijver niet ontgaan en in hoofdstuk 20, „Spiegel der Natuur", wordt onze Goudeneeuwse schilderkunst voortreffelijk beschreven. Elk hoofdstuk is overvloedig geïllustreerd en de reproducties zijn over het algemeen fraai, zeker niet in de laatste plaats voor de platen in kleur.

De schrijver bewandelt geen nieuwe wegen, maar, zo lezen we in de inleiding, dit is ook niet zijn bedoeling. Oorspronkelijk bedoeld als een werk voor „teenagers", die juist de wereld van de kunst hadden ontdekt, is het uitgegroeid tot een boek, dat een ieder boeit; het is intelligent geschreven en gaat geen problemen uit de weg.

Dr Gombrich maait zijn critici het gras voor de voeten weg door elke opmerking over een eventuele eenzijdigheid, natuurlijk-aanwezige stokpaardjes, etc. van te voren zelf te maken. Hij heeft het zichzelf ook niet gemakkelijk gemaakt door alleen over die kunstwerken te spreken, waarvan een reproductie is opgenomen. Met dat al biedt hij interessant materiaal, al kan men het betreuren dat b.v. figuren als Steinlen (die toch gemakkelijk genoemd had kunnen worden naast Toulouse-Lautrec) en Käthe Kollwitz, niet vermeld zijn. Bewondering kan men hebben voor de warme voorzichtigheid, waarmee hij de experimentele kunst benadert en de wijze, waarop hij een omstreden figuur als Salvador Dali behandelt.

De vertaling is uitstekend en aan de stijl kan men hoge litteraire maatstaven aanleggen (en dit komt nu niet bepaald altijd voor!). Een enkele foutieve verwijzing (b.v. op blz. 442 naar fig 28 i.p.v. fig. 29) heeft geen invloed op de voortreffelijke indruk van het geheel. De prijs bedraagt *f* 15.— en het is een uitstekend geschenk voor leken en belangstellenden op het gebied van de kunstgeschiedenis. Uitgeverij De Haan verzorgde het boek uitstekend, zoals we dat van hem gewend zijn.

H. Vogelesang

F. v. d. Meer
Geschiedenis ener Kathedraal
Uitg. Spectrum, Utrecht Derde herziene druk 1952 *f* 8.90

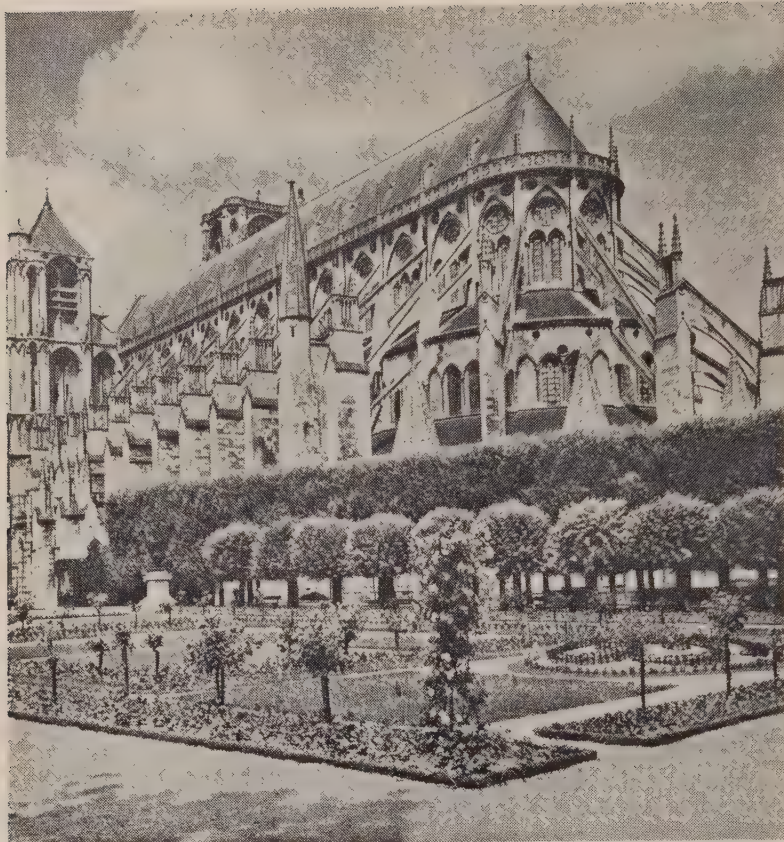
Als een boek, dat bovenstaand onderwerp behandelt, zijn derde herziene druk beleeft, dan is het niet meer de tijd zo'n werk aan te kondigen of te becritiseren; daarom wordt hier met een korte beschouwing volstaan.

Deze geschiedenis is deels een feitloze, fantastische en van één zijde beziene verdichting, deels zó werkelijk, zakelijk, véélzijdig en geschiedkundig juist, dat door deze tweedeligheid dit werk zowel de romantisch voelende, als de nuchtere en feitenwaarderende mens kan boeien.

De schrijver zal veel gedwaald hebben in het oude Frankrijk, in den geest zowel als daadwerkelijk. Zijn litteraire kennis is veelomvattend, zijn zelf ondervonden indrukken, bij het ter plaatse aanschouwen, zijn niet minder omvangrijk.

Dit boek is, zoals reeds gezegd, tweedelig, n.l. bestaande uit het gedrukte *woord* en het gedrukte *beeld*. Het eerste deel is in zijn weergave volllediger dan het tweede en al zullen de taalgevoelige lezers wel eens de wens voelen opkomen dit verhaal liever door de auteur te horen voordragen, toch heeft hij zijn gedachten voor de lezer op een zeer aantrekkelijke wijze weergegeven. Al de bezwaren echter die elk fotobeeld in het algemeen aankleven, spreken bij dit sterk drie-dimensionale onderwerp des te meer en maken het tweede deel onvolkomener, ondanks dat het materiaal zeer verzorgd, goed gekozen en door waardevolle tekst is toegelicht.

Het verhalende is hier een verwerkte visie, die de schrijver zo, van zijn uitgesproken levensbeschouwing uit, en niet anders heeft bedoeld; het beeldende is onlogenbaar juist, maar zoals elk beeld vanuit één standpunt genomen niet zo overzichtelijk is, dat het het geheim van de opzet (het plan) van het onderwerp open legt.



Bourges(Cher), kathedraal Saint-Etienne, van het Zuid-Oosten; 1190—1270

Schip na het koor gebouwd, 1220—70; latere wijding 1324. Een wonder is de intacte kap uit de XIIIe eeuw, in de XVe eeuw hersteld, onder het dak, en goed verlicht uit de ronde ossenogen (onder de balustrade van de goot zichbaar). De tuin van het bisdom is getekend door Le Nôtre, XVIIe eeuw. (Uit: Geschiedenis ener kathedraal)

Daardoor mist het ten dele het intensieve van het ruimtelijk beleven en eveneens de rijkdom der lichtspeling op alle materie, die in de kleurvolle werkelijkheid ons wèl tegemoet komt.

Toch ondersteunt het illustratieve gedeelte sterk het hier voorgedragen verhaal, een geschiedenis, die, door zestien eeuwen van het wereldgebeuren heen, perioden omspant van wording, volgroeiïng, bloei, verval, nabloei en de tragiek van het heden, waarbij vooral de laatste perioden reden tot nieuwe beschouwingen kunnen geven. Als vanzelf komt hier de wens naar voren om hetzelfde onderwerp ook van een andere wijze eens belicht te zien.

Bij de inleiding staat de verzuchting: „Hebben andere domen twintig motieven, zij — de Franse kathedraal — stalt er driehonderd, drieduizend uit, zij omvat het meeste en in volmaakter orde; zij staat in het kernland, zij is het begin, zij bewaart in haar grond de mystieke fontein. Zij zegt het zuiver en onbevangen; wat er overheerst is haar dertiende eeuw; dat wil zeggen dat zij vorm is en vorming, en nog niet weet, goddank, van hervorming en tegenhervorming, die complicatie in het kwadraat."

Het slot van de geschiedenis ener kathedraal luidt als volgt: „Straks is ook de generatie van Péguy voorbij. Wat geeft het? Onder de heilige ridders van 1220 aan het zuiderportaal gaan de jonge Fransen naar de mis: scouts, jocistes, Saint-Cyriens, studenten, priesters, en de kleine trotse vrouwen. De kathedraal hoort de echo der oude psalmen: *pro patribus nostris nati sunt tibi filii;* voor onze vaderen zijn u zonen geboren (Ps. 44 : 17).

De geest, die uit deze hierboven aangehaalde gedeelten spreekt, is wel bepalend voor het gehele werk, en des schrijvers goed recht. Echter zij, die wèl de complicaties aanvaarden en de niet tegen te houden ontwikkelingsgang als een gevolg van een diepere oorzaak zien, zouden zeker waardevol werk doen als zij een nieuw hoofdstuk aan de geschiedenis ener kathedraal zouden toevoegen. En evenzo zal het van belang zijn de kathedraal eens in het midden te plaatsen van het veel grotere verband, dat door alle eeuwen heen loopt. Doet men dat dan op een zelfde overtuigende en sprankelende wijze als F. v. d. Meer, dan zou dit kunnen leiden tot nieuwe waardebepalingen in onze, zo geheel anders ingestelde samenleving, met al zijn materiële, maar ook geestelijke belangen, die de rijkdommen van vroeger tijden niet voortzet, maar daaruit opnieuw voortgekomen, omgewerkt en hervormd uit moet groeien.

De natuur verandert wel in één sneeuwnacht alle toon-, kleur- en vormwaarden, en bij het ontwaken zijn wij daar vrolijk onder. De ontvankelijkheid om mede te werken aan nieuwe waardenbepalingen, zonder daarbij het verleden te imiteren, maar wel wetend daar uit te zijn voortgekomen, zal wel een moeilijke taak zijn, maar toch ook een, die tot die vreugde kan leiden, die alle schèppend werk ons schenkt. *Sn.*

Boekaankondiging

Tetsuro Yoshida: *Japanische Architektur* Verlag Ernst Wasmuth
208 blz. ruim 300 foto's en tekeningen
22 × 27 cm in linnen band *f* 33.60

Alom bekend is het in 1935 van dezelfde auteur verschenen „Das Japanische Wohnhaus", dat zich in een grote mate van belangstelling mocht verheugen. Het boek is reeds jarenlang uitverkocht.

Het boven aangekondigde, zo juist verschenen, werk sluit op de vroegere publicatie in zo verre aan, dat daarin de geschiedenis van de Japanse architectuur wordt behandeld, vanaf de oudheid tot het heden. Yoshida heeft zijn opleiding in Duitsland genoten en verstaat de kunst om van deze, voor West-Europeanen toch wel zeer uitheemse bouwkunst, op een voor hen bevattelijke wijze de algemene waarden naar voren te doen komen, zonder te kort te doen aan de kenmerkende eigenschappen van die bouwkunst.

Het wil ons voorkomen dat dit werk tevens een interessante kijk geeft op de Japanse geschiedenis en cultuur, waarvan de bouwkunst immers een exponent is.

Wij hopen aan dit boek binnenkort nog uitvoerig aandacht te kunnen wijden. *v. S.*



ELAND-BRANDT N.V.

AMSTERDAM-N.

DISTELWEG 84a

UW REF.:
ONZE REF.: WB/JBK

December 1952

Betreft: Verhuizing

Mijne Heren,

Wij zijn verhuisd!

Ons oude adres was:
Lijnbaansgracht 189
Amsterdam Centrum
Telef. 37007-34994-61789

Ons nieuwe adres is:
Distelweg 84a
Amsterdam Noord
Telef. 61501 (3 lijnen)

Wij prijzen ons gelukkig met de nieuwe moderne constructiewerkplaats, die wij hebben gebouwd op het terrein waar ook onze stalen-ramenfabriek reeds 4 jaar staat. In dit nieuwe complex zijn eveneens onze kantoren en onze tekenkamer gevestigd.

Van onze oude fabriek, waar het bedrijf circa 35 jaar gevestigd is geweest, nemen wij met enige weemoed afscheid. De voortdurende groei van onze onderneming maakte deze gewichtige stap echter noodzakelijk.

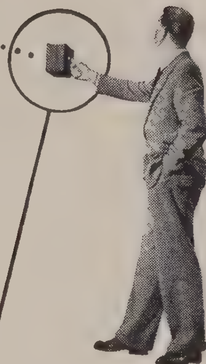
Nóg zijn wij niet klaar - wij bouwen verder. Daarom maken wij U er voor de goede orde op attent, dat - zodra in het voorjaar van 1953 onze bouw geheel gereed is - de officiële opening zal plaats vinden, tegelijk met de viering van ons 75-jarig bestaan.

Hoogachtend,
ELAND-BRANDT N.V.

STAALCONSTRUCTIES · STALEN RAMEN · ELANDZONNEFILTERS · ELANDKLUIZEN

TELEFOON 61501 - TELEGRAMADRES: ELANDBRANDT - BANKRELATIE: AMSTERDAMSCHE BANK N.V. - POSTGIRO 6315 - GEMEENTEGIRO E 629

Op het gewenste moment ... stoom ... stoom

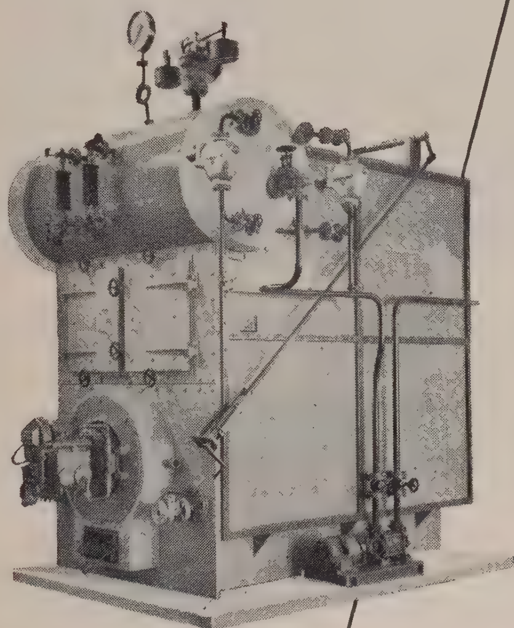


De Bronswerk Stoomautomaat staat voor gebruik gereed.

Eén druk op de knop is voldoende om hem in werking te stellen. Verder behoeft U er niet meer naar om te kijken. Uw bedrijf vraagt om stoom ... de automaat doet zijn plicht!

Deze automatisch werkende stoomketels worden gemaakt voor elke gewenste stoomdruk, bij capaciteiten van 500 tot 2500 kg stoom per uur. Bronswerk Stoomautomaten zijn daarbij volkomen aangepast aan de practijk. Geschikt voor goedkope, zware stookolie. De waterpijpen zijn inwendig mechanisch gemakkelijk te reinigen; ook de rookgaszijde is goed toegankelijk.

In vele moderne bedrijven, zowel in binnen- als buitenland, worden Bronswerk Stoomautomaten toegepast.

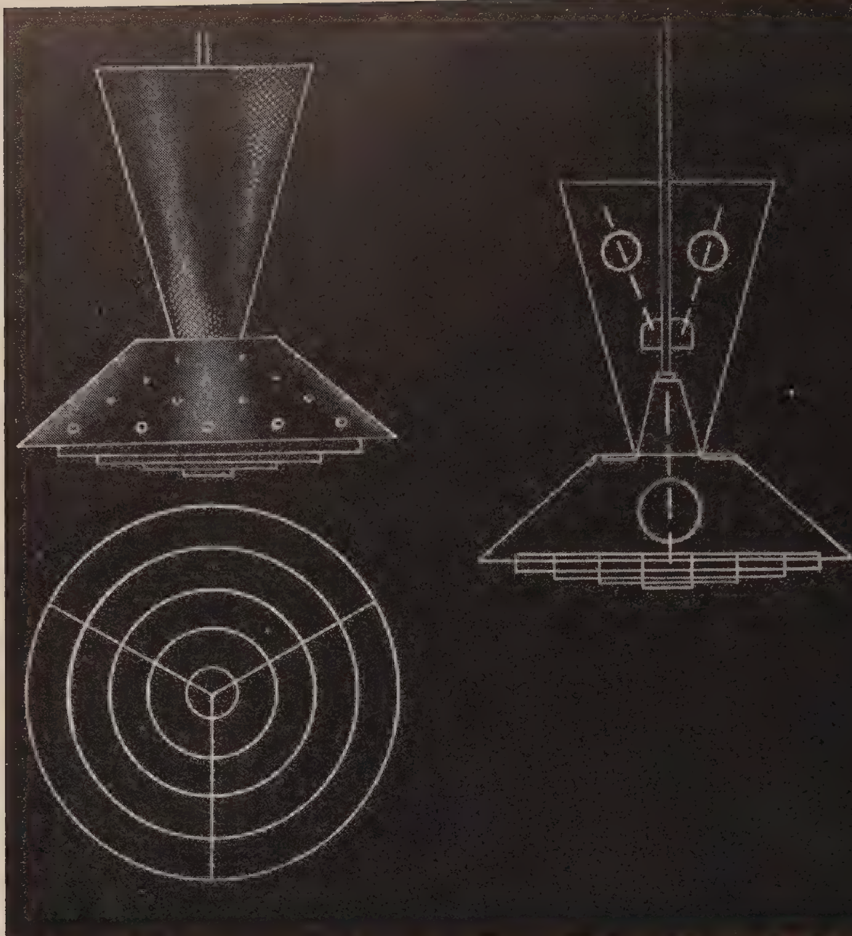


stoomautomaten

Op aanvraag zendt onze afdeling KETELBOUW U gaarne uitvoerige inlichtingen over dit product. Een briefkaart aan N.V. Bronswerk Amersfoort is voldoende.

N.V. BRONSWERK 

AMERSFOORT



N.V. v/h Hiemstra en Evenblij
Delftweg 58 Delft - telefoon 3144 en 3744
verlichtingsarmaturen



board

in diverse soorten en kwaliteiten



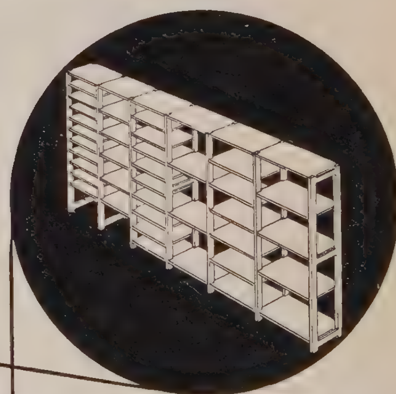
TREETEX N.V.
UTRECHT
ZEEDIJK 5° - TEL 11911 5 LIJNEN

Ook voor de „Werkplaats" leverden wij Treetex-zachtboard voor plafonds

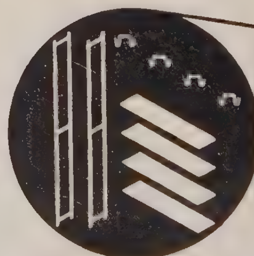
BRUYNZEEL 

montarek

octrooi aangevraagd



slechts
3 soorten onderdelen:
draagjukken
legplanken
draagbeugels



de planken zijn om de 5 cm onafhankelijk van elkaar verstelbaar

zonder gebruik van gereedschappen monteer- demonteer- en verplaatsbaar

zonder extra kosten is op ieder moment elk magazijn voor iedere behoefte radicaal te wijzigen

verscheidene standaardmaten onbeperkt verleng- combineer- en verwisselbaar

vraag voor uw opberg- opslag- of bewaarproblemen advies aan de afdeling montarekken van

bruynzeel schaverij n.v. zaandam tel. k 2980 2001

